

Oglekļa kredīti kā papildu motivācija sakopt savu īpašumu

ZELMA MAGAZNIECE,
LMĪB

KAS IR OGLEKĻA KREDĪTS?

Lai saprastu oglekļa kredītu izcelšanās vēsturi, jāatgriežas 1997. gadā, kad tika pieņemts Kioto protokols – pirmais starptautiskais dokuments siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisiju ierobežošanai un klimata pārmaiņu kaitīgās ietekmes apkarošanai. Lai dalībvalstis varētu sasniegt savus emisiju samazināšanas mērķus, Kioto protokolā tika ietverti trīs uz tirgu balstīti

mehānismi: emisiju tirdzniecība starp protokolu parakstījušajām pusēm; šo pušu projektu kopīga īstenošana un tīras attīstības mehānisms (attiecībā uz pusēm, kuras nav parakstījušas protokolu). Līdz ar šo triju tirgus mehānismu iekļaušanu protokolā izveidojās pirmā starptautiskā oglekļa tirdzniecības sistēma un koncepts *oglekļa kredīts* kļuva par neatņemamu vides ekonomikas daļu.

” Zemes īpašniekam ir iespēja iesaistīties brīvprātīgajā oglekļa tirgū. ”

Foto: LMĪB

Pēc definīcijas oglekļa kredīts ir maināms vai tirgojams instruments, kas atbilst vienai tonnai CO₂ ekvivalenta emisiju samazinājuma vai piesaistījuma un ko izdod un verificē saskaņā ar atzītiem kvalitātes standartiem.

OGLEKĻA TIRGUS VEIDI

Pastāv divi oglekļa tirgus veidi: atbilstības (obligātais) un brīvprātīgais tirgus, kas būtiski atšķiras viens no otra pēc noteikumiem, ietekmes, tirgus lieluma, kā arī citu faktoru ziņā.

Atbilstības oglekļa tirgus izveidojās, balstoties uz juridiski saistošiem emisiju samazināšanas mērķiem, kas noteikti reģionālos, valsts un starptautiskos nolīgumos, piemēram, 1997. gada Kioto protokolā un 2015. gada Parīzes nolīgumā. Tādējādi atbilstības tirgū iesaistītajiem dalībniekiem – uzņēmumiem un valdībām – faktiski ir pienākums atskaitīties par savām SEG emisijām un iegādāties oglekļa kredītus, ja tiek pārsniegts starptautiskajos protokolos vai nacionālajā stratēģijā maksimāli pieļaujamais emisiju apjoms. Lielākais atbilstības oglekļa tirgus piemērs ir Eiropas Savienības emisijas kvotu tirdzniecības sistēma (ES ETS).

Brīvprātīgais oglekļa tirgus pastāv paralēli atbilstības tirgum un kā papildinājums tam. Tas ļauj uzņēmumiem, bezpeļņas organizācijām un privātpersonām brīvprātīgi iegādāties oglekļa kredītus,

neizmantojot tos atbilstības nodrošināšanai, bet lai samazinātu vai novērstu savas emisijas un aplicinātu apņemšanos virzīties uz ilgtspējības mērķiem. Brīvprātīgajā oglekļa tirgū kredīti tiek generēti caur dažādu veidu projektiem, kas tiek realizēti visā pasaulē. Lielāko tirgus daļu aizņem mežsaimniecības un zemes izmantošanas projekti, kas līdz šim radījuši vērtīgākos brīvprātīgā oglekļa tirgus kredītus. Ja kredīts tiek izmantots (respektīvi – iegādāts), lai samazinātu, piesaistītu emisijas vai izvairītos no tām, tas kļūst par kompensāciju un vairs nav tirgojams. Brīvprātīgajā oglekļa tirgū kredīta cenu pamatā nosaka pieprasījuma un piedāvājuma dinamika.

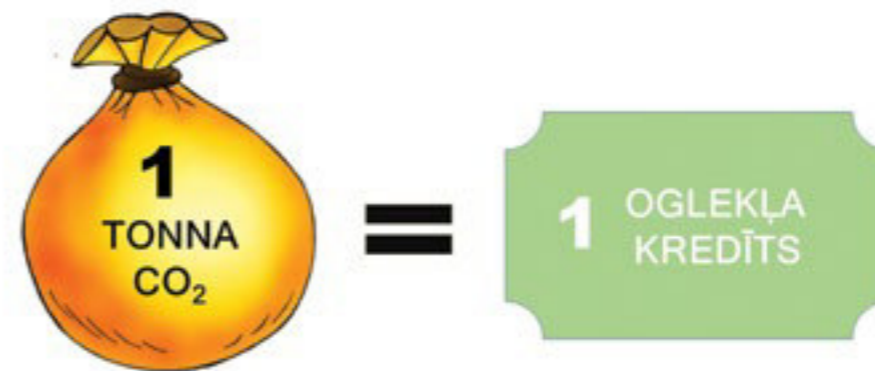
Zemes īpašniekiem ir iespēja iesaistīties tieši brīvprātīgajā oglekļa tirgū. Parasti tas notiek caur sadarbību ar oglekļa projektu izstrādātājiem un attīstītājiem, kuri sertificē izstrādātos projektus ar trešo pušu standartiem, apvienojot vairākus zemes īpašniekus vienā projektā un kārtējot vajadzīgo dokumentāciju.

OGLEKĻA PROJEKTI

Oglekļa projekts ietver darbību kopumu, kas veicina siltumnīcefekta gāzu samazināšanu vai likvidēšanu. Oglekļa projektus dažreiz sauc arī par oglekļa emisiju samazināšanas projektiem, oglekļa kompensācijas projektiem vai oglekļa kompensācijas shēmām. Projekti, kas rada brīvprātīgus oglekļa kredītus, parasti tiek klasificēti divās grupās:

- **izvairīšanās un samazināšanas projekti:** samazina emisijas, salīdzinot ar visticamāko – bāzes scenāriju. Piemēram, atjaunojamās enerģijas ieviešana, energoefektivitātes uzlabojumi, atkritumu apsaimniekošanas iniciatīvas. Izvairīšanās no praksēm, kas rada emisijas, piemēram, lietotus mežu izciršanas;

- **novēršanas un piesaistes projekti:** koncentrējas uz atmosfērā jau esošo emisiju novēršanu. Piesaista oglekli no atmosfēras un izmanto vai uzglabā to. Arī šie projekti var būt gan dabas risinājumos balstīti, gan uz tehnoloģijām balstīti. Dabā →

balstīti projekti izmanto biosfēras spēju piesaistīt oglekļa dioksīdu no atmosfēras un ietver mežu atjaunošanas un ekosistēmu atjaunošanas iniciatīvas. Uz tehnoloģijām balstīti projekti izvada oglekļa dioksīdu no atmosfēras ar modernu tehnoloģiju palīdzību.

Oglekļa piesaistes projektu pamatu veido mežsaimniecības projekti. Ir trīs primārie mežsaimniecības oglekļa projektu veidi: 1) apmežošanas/mežu atjaunošana; 2) mežu saglabāšana un aizsardzība; 3) uzlabota mežu apsaimniekošana, kuras rezultātā palielinās oglekļa uzkrāšanās un/vai samazinās emisijas no mežsaimniecības darbībām. Oglekļa projekta veids, kurā zemes īpašnieks var piedalīties, ir atkarīgs no viņa atbilstības katram projektam un zemes īpašnieka ilgtermiņa mērķiem.

KĀ VAR IESAISTĪTIES OGLEKĻA TIRGŪ

Mežsaimniecības projektu oglekļa kredīti augsti kotējas projektu izstrādātāju un kredītu pircēju vidū, jo tie piedāvā labāku cenas un kvalitātes attiecību un rada papildu ieguvumus (piemēram, palielinātu CO₂ piesaisti, bioloģiskās daudz-

veidības saglabāšanu, ūdens kvalitātes uzlabošanu), kas ir vieglāk izsekojami nekā klimata pārmaiņu samazināšana. Tieši apmežošanas projekti šobrīd iegūst lielu popularitāti privāto zemju īpašnieku vidū, jo to realizēšana potenciāli var dot daudz ieguvumu – koksni, papildu ieņēmumus no oglekļa kredītiem un iespēju lietderīgi izmantot citkārt neizmantotu zemi.

Apmežošanas iniciatīvas parasti tiek veiktas degradētās zemēs, piemēram, neizmantotās lauksaimniecības zemēs un citās platībās, kas nereti zemes īpašniekam ir kā slogs un rada zaudējumus. Mērķis ir izveidot jaunus mežus, kas absorbētu un uzglabātu CO₂, veicinātu bioloģisko daudzveidību un uzlabotu vispārējo ekoloģisko līdzsvaru. Būtiski, lai radītie oglekļa kredīti ir augstas kvalitātes un nodrošina solīto ietekmi, tāpēc šajā procesā iesaistās neatkarīgas pārbaudes iestādes. Patlaban starptautiski nozīmīgākie oglekļa standarti ir *Verra* un *Gold Standard*. Pirms sadarbības uzsākšanas zemes īpašniekam būtu jānoskaidro, ar kādiem sadarbības partneriem strādā projekta attīstītājs. Teorētiski, zemes īpašnieki varētu izstrādāt un sertificēt oglekļa

projektu arī paši, tādējādi iegūstot piekļuvi oglekļa tirgum, tomēr praksē tas nozīmētu vairākus gadus ilgu procesu un arī neadekvāti augstas izmaksas vēl ilgi pirms jebkādu kredītu saņemšanas.

Šobrīd Latvijā darbojas vairāki projektu attīstītāji jeb platformas, kurās zemes īpašnieks var iesaistīties. Kā lielākās platformas pašlaik var minēt igauņu jaunuzņēmumus *Ecobase* un *Arbonics*. Viņu priekšrocība ir tā, ka savu darbību salīdzinoši jaunajā nišas tirgū ir sākuši ātrāk nekā citi, līdz ar to viņiem ir plašāka pieredze projektu iesniegšanā, dalībnieku konsultēšanā un pieejami avancētāki rīki oglekļa iespēju novērtējuma sniegšanai. Arī platību ziņā viņi aptver lielāku zemes īpašnieku loku nekā tikko dibinātas platformas. Latvijā pēdējā gada laikā arī manāma rosība vietējo projektu attīstītāju izveidē. Lauku īpašumu konsultāciju centrs *Ziles* piedāvā konsultācijas un pakalpojumus CO₂ kredītu iegūšanai un verificācijai. Arī SIA PATA nākusi klajā ar paziņojumu, ka 2024. gada pavasarī sāks neizmantoto lauksaimniecības zemju apmežošanas projektu, kurā varēs iesaistīties jebkurš zemes īpašnieks.

” Zemes īpašnieka pārziņā būs arī zemes lietojuma maiņa uz meža zemi. ”

Pamatnosacījumi iesaistei kādā no šiem apmežošanas projektiem ir īpašumā esoša lauksaimniecībā neizmantota zeme un vēlme sākotnēji ieguldīt laiku un līdzekļus šo platību apmežošanā ar kvalitatīvu stādmateriālu. Tālākā zemes īpašnieka rīcība būtu sava potenciāli apmežojamā īpašuma kadastra numura nodošana projektu attīstītājiem, kas pārbaudīs īpašuma atbilstību un sagatavos oglekļa iespēju novērtējumu. Parasti projektu attīstītāji ar tālīzpētes un ģeotelpisko tehnoloģiju palīdzību pārbauda, vai uz šīm zemēm jau nav ievērojams apaugums, kā arī izslēdz platības, kas nav piemērotas apmežošanai, piemēram, ceļus, biotopus, organiskās augsnes u. c., tādējādi nosakot projektam piemēroto platību. Kad ir zināma projektam derīgā platība, var sākt apmežošanas plānošanu, izvērtējot koku sugas izvēli, rotācijas cikla ilgumu un pakalpojumu sniedzēju nepieciešamību. Zemes īpašnieka pārziņā būs arī zemes lietojuma maiņa uz meža zemi, tādējādi jaunizveidotā meža apsaimniekošanā būs jāievēro Meža likumā noteiktās prasības.

Atkarībā no izvēlēta projekta attīstītāja un noslēgtā līguma nosacījumiem, kredītu izsniegšana var notikt dažādi. Viens no variantiem ir tāds, ka pirmie kredīti tiek izsniegti pēc konkrēta laika perioda (piemēram, piecus gadus pēc apmežošanas); otra iespēja, ka pirmie kredīti tiek izsniegti, kokiem sasniedzot krūšaugstuma caurmēru. Jebkurā no scenārijiem projekta izstrādātājam jākonstatē, ka koki ir iesaistīti, to biomasa palielinās un notiek oglekļa piesaiste. Pēc apstiprināšanas un

verifikācijas procesa par projektu atbildīgā standarta organizācija izsniegs kredītus. Zemes īpašnieks var izlemt, kā rīkoties ar saņemtajiem oglekļa kredītiem: paturēt tos kā ilgtermiņa ieguldījumu vai pārdot. Oglekļa kredītu cenas nepārtraukti mainās un ir atkarīgas no daudziem faktoriem, piemēram, projekta kvalitātes, veida, vecuma, izmēra, ģeogrāfiskās atrašanās vietas, kā arī ģeopolitiskās situācijas. Cenu diapazons mežsaimniecības kredītiem 2023. gadā svārstās robežās no 17 līdz 48 €/tCO₂e. Tomēr prognozes liecina, ka tuvākās desmitgades laikā oglekļa kredīta cena būtiski pieaugs. Lielākā daļa oglekļa tirdzniecības platformu savos īpašumu novērtējumos jau lieto 50 €/tCO₂e kā vidējo paredzēto cenu par augstas kvalitātes kredītu.

OGLEKĻA KREDĪTI – NĀKOTNES ZAĻĀ VALŪTA

Jaunākā informācija liecina, ka 2023. gada pirmajā pusē brīvprātīgajā tirgū visvairāk oglekļa kredītu izsniegts, tieši pateicoties dabā balstītiem un atjaunojamās enerģijas projektiem, kas veido teju divas trešdaļas no visiem izsniegtajiem kredītiem pasaulē. Tiek lēsts, ka līdz 2030. gadam uz dabu balstītu risinājumu projekti, piemēram, apmežošanas, mežu atjaunošanas un augsnes oglekļa piesaiste, varētu veicināt vairāk nekā 15% no pasaules ikgadējā emisiju samazinājuma, līdz ar to globālais pieprasījums pēc oglekļa kredītiem līdz 2030. gadam varētu pieaugt 15 reizi un līdz 2050. gadam – pat 100 reizi (TSVCM). Tādējādi oglekļa tirgi paver pavisam jaunu skatījumu uz zemes un meža vērtību nākotnē. ○